

POLICY BRIEF

ДОМАШНО НАСИЛИЕ И НАСИЛИЕ, ОСНОВАНО НА ПОЛА В БЪЛГАРИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И СЛЕДВАЩИ СЪПКИ

Основни изводи

- ▶ България има *спешна необходимост от ясни, добре разработени и основани на данни и факти политики за борба с домашното насилие и насилието, основано на пола (ДННОП), които прецизно да дефинират правомощията и задълженията на отговорните институции.*
- ▶ Въпреки обявяването на знаковата Истанбулска конвенция за *противоконституционна* от Конституционния съд на РБ, институциите трябва да предприемат мерки за справяне с ДННОП.
- ▶ В националната правна рамка *няма официална дефиниция на понятието „насилие, основано на пола“, на фона на масова заблуждаваща информация, дезинформация и манипулация относно термина „пол“ (gender).*
- ▶ Настоящата дефиниция за домашно насилие в Наказателния кодекс съдържа спорното изискване за „*системно*“ насилие.
- ▶ Липсата на точни и подробни статистически и административни данни, дезагрегирани по определени критерии, за домашното насилие и по-специално за *насилието над интимен партньор*, представлява сериозно предизвикателство, особено в условията на пандемия.
- ▶ Необходимо е новите видове насилие, като това *над възрастни хора, над братя и сестри, при запознанства и в дигиталното пространство, да бъдат проучени и адресирани.*

Засилването на насилието, основано на пола (НОП), и по-специално на домашното насилие (ДН) през 2020 и 2021 г. често е наричано „скритата пандемия“, разгръщаща се успоредно с COVID-19¹. Затворени в домовете си, много жени изпитват още по-големи трудности при търсенето на помощ в сравнение с преди. В тази ситуация са и други уязвими лица – деца, възрастни хора и хора с увреждания, пострадали от физическо и психическо насилие. Насилието в дигиталното пространство се разраства, тъй като хората са принудени да работят, общуват и търсят развлечения онлайн.

България не прави изключение от тези тревожни тенденции. Въпреки стъпките, предприети за справяне с ДН, спешно са необходими повече усилия. *Законът за защита от домашното насилие* предлага дефиниция на термина „домашно насилие“ и регламентира правата на пострадалите².

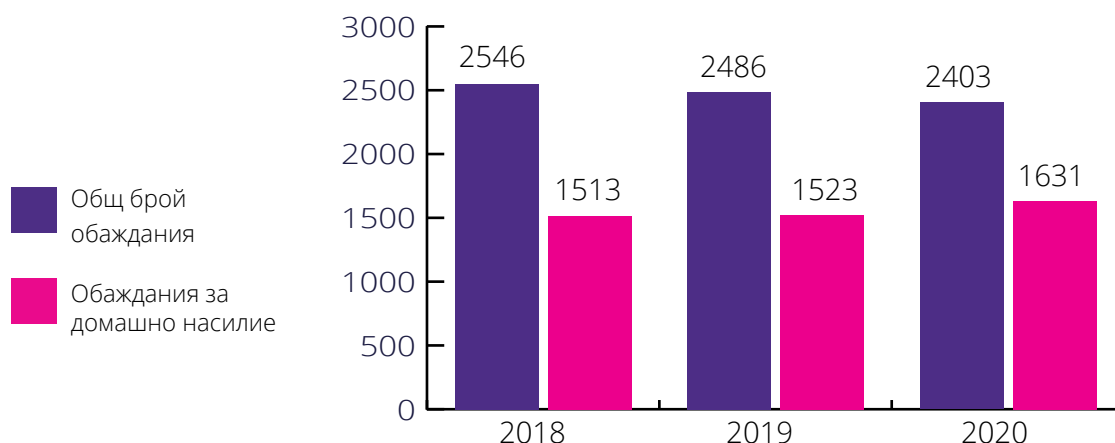
1 UN Women, [Measuring the shadow pandemic: Violence against women during COVID-19, 2021](#).

2 Lex.bg, [Закон за защита от домашното насилие](#), Обн. ДВ. бр.27 от 29 Март 2005 г., посл. изм. ДВ. бр.101 от 27 Декември 2019 г.

Проектът „Разработване на мониторингова методология и провеждане на национален мониторинг на политики и институционални практики във връзка с домашното насилие и насилието, основано на пола в България“ се осъществява с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по Фонд Активни граждани България в рамките на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

Този документ е изготвен с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „П.У.Л.С.“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.

Статистика от горещата телефонна линия на Фондация „Асоциация Анимус“
(брой получени обаждания)

Източник: Фондация „Асоциация Анимус“, *Годишни отчети*.

От 2019 г. българският Наказателен кодекс включва ДН като утежняващо вината обстоятелство за няколко престъпления³, а Министерският съвет ежегодно приема *Национална програма за превенция и защита от домашно насилие*, която определя основните насоки за борба с ДН⁴. Въпреки това знаковата Истанбулска конвенция остава нератифицирана, тъй като части от нея бяха обявени за противоконституционни от Конституционния съд на РБ през 2018 г. Това лишава жертвите от важни гаранции и възпрепятства усилията на политиките, експертите, практиците и активистите да се справят с ДННОП чрез интегрирани политики, превенция и закрила. От януари до ноември 2021 г. жертвите на феминцид са 15, а жестокостта, с която са убити, нараства⁵.

Настоящият анализ се основава на мониторинг на институционални практики и политики по отношение на ДННОП в България⁶, осъществен от Центъра за изследване на демокрацията през 2021 г. Неговата цел е да покаже, че има спешна необходимост от ясни, добре разработени и основани на данни и факти политики за борба с ДННОП.

³ Lex.bg, *Наказателен кодекс*, Обн. ДВ. бр.26 от 2 Април 1968 г., посл. изм. ДВ. бр.84 от 8 Октомври 2021г.

⁴ Министерски съвет, Портал за обществени консултации, *Национална програма за превенция и защита от домашно насилие*, 2021.

⁵ Darik News, *15 жертви на домашно насилие за годината, увеличава се жестокостта, с която са били убити*, 24 ноември 2021.

⁶ Докладът обобщава резултатите от кабинетно проучване и теренна работа в 10 населени места в България, извършени от Фондация „П.У.Л.С.“ и Центъра за изследване на демокрацията в рамките на инициативата „Разработване на мониторингова методология и провеждане на национален мониторинг на политики и институционални практики във връзка с домашното насилие и насилието, основано на пола в България“. Теренната работа бе проведена в периода юни – ноември 2021 г. в Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Видин, Кърджали, Пазарджик, Перник, Русе и Самоков.

Основни наблюдения

По-доброто разбиране за мащаба и „многого лица“ на НОП е от съществено значение за разработването на ефективни мерки за противодействие. Недостатъчното познаване на проблема може да се обясни донякъде с липсата на правна дефиниция за НОП и устойчивостта на вредни стереотипи и предразсъдъци относно пола. Макар насилието над интимен партньор да е най-разпространеният тип ДН, насилието над възрастни хора, над братя и сестри, насилието при запознанства и насилието в дигиталното пространство също трябва да бъдат проучени и адресирани. Приемането на Истанбулската конвенция в цялост е задължително условие за противодействието на тези явления.

Периодичното събиране и анализ на точни и подробни данни, дезагрегирани по пол, е от първостепенно значение за разработването на ефикасни политики и стратегии. Това ще подобри сътрудничеството между институциите на местно, национално и международно равнище. Наличието на централен регистър на делата за ДННОП би повишило доверието в системата за защита и подкрепа и докладването от жертви и свидетели, както и капацитета на институциите да се справят с проблема своевременно и ефикасно.

Ангажирането на цялото общество е ключово за постигането на устойчиви резултати. Усилията за борба с ДННОП трябва да включват не само жертвите и непосредствените институции, отговорни за прилагането на мерките. Гражданският и частният сектор, медиите и обществото следва да бъдат активно ангажирани в целия процес чрез кампании за обществена осведоменост, обучения и образователни програми, включително за цифрова грамотност.

Добри практики и предизвикателства

Използването на добри практики, въз основа на които да се формулират и прилагат смислени и всеобхватни политики, биха спомогнали за преодоляване на предизвикателствата в борбата с ДННОП.

Основни предизвикателства

- ▶ Липса на правна дефиниция на НОП и всички негови видове
- ▶ Липса на данни, събрани чрез единни критерии, които позволяват формулирането/прилагането на политики, основани на факти
- ▶ Трудности при цялостното възприемане на подхода, ориентиран към жертвата
- ▶ Слабости в съществуващите политики, закони и практики за превенция, преследване, защита, обезщетения и сътрудничеството
- ▶ Устойчиви вредни стереотипи за пола

Добри практики

- ▶ Събиране на данни и готовност за сътрудничество от страна на НПО
- ▶ Подпомагане на жертви чрез различни услуги за подкрепа и кризисни центрове
- ▶ Провеждане на обучения относно ДН за служители на първа линия
- ▶ Успешно междуинституционално сътрудничество на местно ниво

Какво следва?⁷

Анализът очертава основни препоръки за справяне с ДННОП:

▶ **Ратифициране на Истанбулската конвенция** и приемане на **Законопроекта за изменение и допълнение на ЗЗДН⁸ от 2021 г.**

▶ Разработване на стратегии, планове за действие и програми, които се **противопоставят на вредните стереотипи и насърчават принципите** на равенство, недискриминация и зачитане на основните права, с участието на всички заинтересовани страни.

▶ Въвеждане в законодателството на **всеобхватна дефиниция** за НОП, която признава явлението за форма на дискриминация и нарушение на основните права.

▶ Провеждане и подкрепа на **целенасочени кампании за повишаване на обществената осведоменост** относно ДННОП и необходимостта от противодействието му от страна на държавни, областни и общински органи и институции.

▶ Разработване на **подробни и ясни политики**, програми и стратегически документи за борба с ДННОП, **не само на национално, но и на местно ниво** (области и общини).

▶ Насърчаване на **обмена** на ноу-хау и добри практики между различните участници (вкл. международни и регионални).

▶ Разработване на национално и местно ниво на услуги за защита, подкрепа и превенция и подобряване капацитета и качеството на съществуващите, за да са **леснодостъпни, приобщаващи и насочени към жертвите**.

▶ Провеждане на **консултации** с гражданското общество (вкл. сдружения на жертви или отделни жертви), медии, учени, изследователи и частния сектор, както и със специалистите, пряко ангажирани в прилагането на действията и мерките за борба с ДННОП, при разработването на програмите, политиките и услугите.

▶ Последващи обучения в отговорните институции, **разработвани съвместно** с групите, към които са насочени, за да отговорят на специфичните им нужди.

▶ Създаване на **централен регистър** на случаите на ДН, който събира данни по съответните демографски индикатори и разглежда **интерсекционалните уязвимости**, достъпен за всички ангажирани институции. Необходимо е да се гарантира, че регистърът се използва при спазване принципите за правата на човека, като не се допускат злоупотреби, дискриминация и ретравматизация.

▶ Приоритизиране на ефективното **преследване, съизмеримото наказание и задължителната рехабилитация** с цел превенция на повторно нарушение.

▶ Приемане на нормативна уредба относно **услугите за докладване** за жертвите и свидетелите; услугите трябва да са високотехнологични, като същевременно са лесни за използване, достъпни и денонощни.

▶ Извършване на **цялостен преглед** на законодателството относно събирането и допустимостта на доказателства за ДННОП.

▶ Отмяна на **остарялото условие** за „системно насилие“, изискващо жертвите да представят неоспорими доказателства за три и повече акта на ДН.

▶ **Обезщетения и нефинансови компенсации** за жертвите трябва да се прилагат ефективно във всеки допустим случай.

⁷ Разширени препоръки: Цветкова и др., *Анализ на домашното насилие и насилието, основано на пола в България*. Център за изследване на демокрацията и Фондация „П.У.Л.С“, 2022.

⁸ Министерски съвет, [Портал за обществени консултации](#), 2021.